

dr hab. Leszek Tymiakin, prof. UMCS,
Instytut Filologii Polskiej,
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
w Lublinie

RECENZJA

OSIĄGNIĘĆ PANI DR EWY BOKSY UBIEGAJĄCEJ SIĘ O NADANIE STOPNIA DOKTORA HABILITOWANEGO NAUK HUMANISTYCZNYCH W DYSCYPLINIE JĘZYKOZNAWSTWO

I. SYLWETKA NAUKOWA HABILITANTKI

Doktor Ewa Boksza tytuł magistra filologii polskiej uzyskała w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Kielcach w roku 1998, zaś trzynaście lat później na Wydziale Polonistyki, w Instytucie Polonistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego – stopień doktora w zakresie językoznawstwa na podstawie dysertacji zatytułowanej: *Rozwijanie kompetencji komunikacyjnej uczniów dyslektycznych w klasach IV- VI w ramach edukacji polonistycznej* (promotor: dr hab. prof. UW, Józef Porayski-Pomsta). Równolegle ukończyła kwalifikacyjne studia podyplomowe z logopedii (Wydział Humanistyczny, Akademia Pedagogiczna im. KEN w Krakowie) – 2001 rok; a także – w Wyższej Szkole Przyrodniczo-Humanistycznej w Sandomierzu, Wydział Humanistyczny (2011 rok) – podyplomowe studia z neurologopedii. W Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Kielcach zdobyła świadectwa potwierdzające uczestniczenie z sukcesem w dwóch kursach kwalifikacyjnych z dwóch różnych zakresów, tj.: oligofrenopedagogiki (2009) oraz organizacji i zarządzania oświatą (2010).

W *Autoreferacie* Habilitantka informuje o miejscach swojego zatrudnienia. Rozpocząła w Zespole Szkół Społecznych w Kielcach, na stanowisku nauczyciela języka polskiego i logopedy (lata: 1998-2008), jednocześnie przybliżając studentom Akademii Świętokrzyskiej (lata: 2003-2004): specyfikę zajęć korekcyjno-kompensacyjnych (terapia dysleksji w edukacji polonistycznej) oraz problematykę dyslalii i jąkania, a także podstawy surdologopedii. Jako nauczyciel akademicki wykładała też w Wyższej Szkole Turystyki, Ekonomii i Administracji w Kielcach (2012). Od 2008 r. do 2015 r. w charakterze logopedy pracowała w Polskim Stowarzyszeniu na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym w Kielcach. Pełniła funkcję

dyrektora Ośrodka Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczego PSOUU Koło działającego w stolicy województwa świętokrzyskiego, a ponadto zatrudniono Ją w Centrum Medycznym „Zdrowie” w Kielcach (2015-2021). Przez ostatnie trzy lata pracuje również w kieleckiej Poradni Logopedycznej „Przychodnia dla Rodziny”. Z Uniwersytetem Jana Kochanowskiego w Kielcach jest związana zawodowo od 2013 r., kierując tam m.in. studiami podyplomowymi z logopedii ogólnej, opiekując się zakładowymi i instytutowymi praktykami logopedycznymi, tworząc i współtworząc programy studiów podyplomowych z logopedii ogólnej oraz ze specjalności nauczycielskiej z logopedią (filologia polska), pełniąc obowiązki sekretarza lub członka komisji rekrutacyjnych podczas naboru kandydatów na studia podyplomowe z logopedii oraz będąc członkiem Wydziałowej Komisji Kształcenia.

2. OCENA AKTYWNOŚCI NAUKOWEJ, DYDAKTYCZNEJ I ORGANIZACYJNEJ HABILITANTKI

Dorobek naukowo-badawczy dr Ewy Boksy – po uzyskaniu stopnia doktora – obejmuje 43 publikacje naukowe oraz 6 publikacji dydaktycznych. W jego skład wchodzi: 3 monografie autorskie (poza monografią wskazaną jako osiągnięcie w rozumieniu art. 219 UST. 1. PKT 2 USTAWY są to następujące tytuły: *Dysfagia z perspektywy zaburzeń komunikacji językowej u dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami sprzężonymi*, Kraków 2016 oraz *Systemowy trening językowy – STJ-dysleksja. O rozwijaniu kompetencji komunikacyjnej uczniów dyslektycznych w starszych klasach szkoły podstawowej w ramach edukacji polonistycznej*, Kielce 2019), 6 monografii współredagowanych, a także 18 artykułów naukowych, zamieszczonych w takich czasopismach, jak: „Annales Neophilologiarum”, „Conversatoria Linguistica”, „Etnolingwistyka”, „International Journal of Current Advanced Research”, „Język Polski w Szkole Podstawowej”, „Logopedia”, „Logopedia Silesiana”, „Nauczanie Początkowe”, „Naukowy Przegląd Dziennikarski”, „Neurologia Dziecięca”, „Nowa Audiofonologia”, „Poradnik Językowy”, „Respectus Philologicus”, „Studia Filologiczne”, „Studia Pragmalingwistyczne”, „Szkoła Specjalna”. 16 artykułów ukazało się drukiem w recenzowanych monografiach wieloautorskich.

Na publikacje o charakterze dydaktycznym składają się 2 kolejne pozycje książkowe (*Z pasją o pasji, czyli nadać życiu sens. Edukacyjny projekt badawczy dla uczniów szkół gimnazjalnych z języka polskiego*, Kielce 2014 oraz *Logopedia. Systemowa terapia językowa dla dzieci dyslektycznych w klasach 4-8 w zreformowanej szkole podstawowej*, Kielce 2021), 2 zeszyty ćwiczeń dla uczniów oraz 4 podręczniki do kształcenia literacko-językowego (z czego dwa powstały przed doktoratem). Wymieniane tu opracowania znacząco wzbogacają

działalność dydaktyczną dr E. Boksy, która prowadzi ze studentami różnego typu zajęcia (ćwiczenia, wykłady, seminaria – była promotorką 20 prac licencjackich i 80 dyplomowych). Opieką naukową otoczyła nie tylko studentów, ale i licealistów oraz – jako promotor pomocniczy – jednego doktoranta.

Habilitantka aktywnie uczestniczyła w konferencjach międzynarodowych i krajowych, przy czym siedmiokrotnie weszła w skład komitetów organizacyjnych tego rodzaju naukowych spotkań. Łącznie wygłosiła 22 referaty w: Bydgoszczy, Kielcach, Podzamczu Chęcińskim, Siedlcach, Szczecinie, Warszawie i, co szczególnie ważne przy ocenie dorobku twórczego, Dublinie (2018) i Lwowie (2020).

Na podkreślenie zasługuje również Jej udział w pięciu projektach badawczych, finansowanych przez MENiS i NCBiR, zatytułowanych jako: (1) „EMOTICA AI – Inteligentny System Contact Center”, (2) „Opracowanie i upowszechnienie narzędzi diagnostycznych do oceny zdolności poznawczych dzieci i młodzieży”, (3) „Więcej umiem, wiem i rozumiem”, (4) „Świętokrzyski System Wspierania Talentów – Fascynujący Świat Nauki”, (5) „Zrozumieć Dziecko – znaczy pomóc Rodzinie”. Habilitantka pełniła w nich funkcję wykonawcy bądź ekspertki, a w dwóch projektach naukowo-terapeutycznych – także kierowniczką.

W okresie podoktorskim dr E. Boksa trzy odbyła staże w instytucjach naukowych: w (1) Wyższej Szkole Turystyki, Ekonomii i Nauk Społecznych w Kielcach (2012), (2) Świętokrzyskiej Szkole Wyższej w Kielcach (2013) oraz (3) w Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach (2021).

Wykonała ponadto dwie ekspertyzy w ramach projektów naukowych i cztery w ramach wolontariatu, recenzowała publikacje w czasopiśmie międzynarodowym z listy A oraz współredagowała rocznik „Studia Filologiczne”; jako recenzent stale współpracuje z dwumiesięcznikiem „Communication Research”.

Znaczne są też osiągnięcia dotyczące popularyzacji wiedzy. Aktywność Habilitantki w tym obszarze sprowadza się do wygłaszania wykładów publicznych (głównie w Kielcach i Tarnowie) oraz organizacji warsztatów dla dzieci i młodzieży. Istotna jest Jej działalność terapeutyczna w ramach wolontariatu, wiążąca się z niesieniem pomocy zróżnicowanym wiekowo osobom, które mają problemy z prawidłowym nadawaniem mowy. Dr E. Boksa legitymuje się ponadto członkostwem w krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych o profilu językoznawczym i logopedycznym.

Docenić także wypada Jej współpracę z otoczeniem społecznym i gospodarczym. Habilitantka jest współzałożycielką i organizatorką Mobilnej Poradni Logopedycznej

„Verbum” oraz Koła Naukowego „Verbum”. W ramach działalności tych podmiotów wykorzystuje najnowsze wyniki badań nad językiem i komunikacją, stosuje nowoczesne narzędzia służące diagnozie zaburzeń mowy i sprawnej wymiany informacji (Skala objawów dysfagii oraz Polonistyczny Test Paralelny). Wdrożyła ponadto metodę pracy lingwistycznej z osobami dyslektycznymi (Systemowa Terapia Językowa. Akronim STJ-Dysleksja). Przedstawione efekty wysiłku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego zaowocowały przyznaniem Habilitantce kilku nagród, wyróżnień, medali.

Wymienione aktywności można ocenić wyłącznie pozytywnie.

3. OCENA OSIĄGNIĘCIA NAUKOWEGO WSKAZANEGO JAKO PODSTAWA PRZEWODU HABILITACYJNEGO ORAZ POZOSTAŁEGO OPUBLIKOWANEGO DOROBKU

Dr Ewa Boksa monografię zatytułowaną *Autyzm jako zaburzenie mechanizmu interakcji społecznej. Od filogenezy do ontogenezy języka* (Kielce 2020, ss. 259) wskazała jako osiągnięcie naukowe będące podstawą przewodu habilitacyjnego. Całość opracowania – poprzedzona *Wstępem* (s. 7-11), a zamknięta *Zakończeniem* (s. 209-210), *Bibliografią i Aneksami* (s. 213-259) – składa się z dwóch zasadniczych części: teoretycznej i praktycznej. Pierwsza z nich stanowi – z jednej strony – kompendium wiedzy na temat budowy i funkcji języka, specyfiki mowy i etapów jej rozwoju, interpersonalnego porozumiewania się (tu: przedstawienie poglądów m.in. J.L. Austina, J.R. Searle’a, F. de Saussure’a, N. Chomsky’ego, P. Grice’a, D. Sperbera, D. Wilson, I. Kurcz, S. Grabiasa), z drugiej zaś – książka zawiera informacje na temat kwestii neuropsychologicznych, neurodegradacyjnych, logopedycznych (dokonania np. G. Rizolattiego, M. Arbiba, S. Barona-Cohena, J. Brunera, Ch. i C. Gillbergów, M. Michalika, M. Białeckiej-Pikul, S. Milewskiego, A. Pluty, E. Pisuli, J. Panasiuk, G. Krasowicz-Kupis).

Prezentowanie stanowisk wielu badaczy i ich osiągnięć jest odpowiednio sprofilowane – koncentruje się bowiem na kluczowych dla pracy pojęciach: ‘intencji’, ‘interakcji’, ‘komunikacji’ oraz na zaburzeniach mowy. Szczegółowa charakterystyka procesu kodowania i dekodowania znaczeń pozwala lepiej rozumieć zagadnienia związane z tytułową jednostką nozologiczną. Autorkę przede wszystkim interesuje „moment inicjujący proces komunikacji”, zwłaszcza w odniesieniu do „zaburzeń komunikacji osób z podejrzeniem spektrum autyzmu” (s. 8). Szukając odpowiedzi na pytania o istotę intencji, o rodzaje działań jednostki prowadzących do „interakcji językowej i uruchomienia intencji” (s. 9), Habilitantka sięga po argumenty warunkowane filogenezą człowieka i opisuje kształtowanie się

polisensoryczności/polisemiotyczności międzyludzkiej komunikacji (I. *Multimodalność komunikacji międzyludzkiej* – s. 13-25), podkreślając w tym procesie szczególną rolę gestu wskazywania palcem.

Kwestii zamiaru komunikacyjnego poświęca dwa kolejne rozdziały (II. *Teoretyczne ujęcie intencji komunikacyjnej z perspektywy językoznawczej* – s. 27-47; III. *Wokół rozumienia pojęcia intencji. Intencja a interakcja* – s. 49-57). Tu pojawia się m.in. rozumienie intencji jako „celowego działania komunikacyjnego” (s. 28). Może warto by się zastanowić, czy intencja jest wyłącznie działaniem czy także STANEM umysłu / rodzajem planu dotyczącym potencjalnego działania? Dobrze byłoby również ustalić w opracowaniu poświęconym intencji jej relację z ‘motywem działania komunikacyjnego’. Prawdą jest, że nadawca, zanim podejmie określoną aktywność, zazwyczaj uświadamia sobie jej potrzebę, ale zdarza się też tak, że – kierowany emocjami – tylko ją odczuwa, reagując niekiedy automatycznie, więc bezrefleksyjnie. Motywy ludzkich działań (w tym: komunikacyjnych) miewają zapewne niejednorodny charakter i nie zawsze są w pełni zamierzone. Należałoby ponadto unikać stwierdzeń, w rodzaju: „Gdy mówimy o intencji, mamy na myśli jakieś życzenie, plan, cel lub przekonanie – stan końcowy” (s. 44). Jest sprawą naturalną, że intencja z reguły uwzględnia rezultat, jaki powinien zaistnieć w wyniku zrealizowania konkretnej wypowiedzi, ale proponowany przez Autorkę sposób formułowania przekazu dopuszcza interpretację mogącą prowadzić do niewłaściwego utożsamiania intencji z efektem (celem) wypowiedzi, a to są już dwa różne momenty komunikacyjne, gdyż, jak wiadomo, pierwszy z nich poprzedza komunikowanie, drugi – stanowi rezultat komunikowania, co mogłoby w tendencyjnym podejściu oznaczać nawet prawo do sytuowania ich poza obszarem ścisłej komunikacji, rozumianej jako wymiana informacji między uczestniczącymi w niej podmiotami (patrz np.: *Wielki słownik języka polskiego*, red. P. Żmigrodzki). Podobne stanowisko zajmuje zresztą również sama Habilitantka, w innym miejscu pracy pisząc o intencji „jako gotowości do komunikowania się” (s. 8). Prawidłowo i zasadnie omówiono natomiast pozostałe kwestie związane z mechanizmem interakcji.

W części czwartej (*Konstrukcja funkcjonalna teorii umysłu. Podejście neuropsychologiczne* – s. 59-73) rzeczowo została przybliżona „teoria umysłu”. W oparciu o literaturę przedmiotu objaśniono rolę neuronów lustrzanych, opisano mózgowy korelaty ToM i narzędzia służące do oceny prawidłowości przebiegu procesu mentalizowania, a wśród nich m.in. test fałszywych przekonań, rozumienie komunikatów przenośnych, analizę mechanizmu współdzielenia uwagi. Za uzasadnione w prowadzonym wykładzie uznać wypada także przybliżenie dotychczasowych badań nad językiem i komunikacją

w ontogenezie (V. *Intencja na tle rozwoju językowego dziecka* – s. 75-101). Badaczka, prezentując etapy mowy (prenatalny i postnatalny), poprawnie wykorzystwała wyniki rozlicznych i aktualnych poszukiwań neonatologów i neurologopedów. Przedstawiając proces nabywania pierwszego języka, odwołała się do teorii natywizmu oraz wyjaśnień wynikających z akwizycji społecznej, będącej skutkiem funkcjonowania dziecka w określonej wspólnoty. Słusznie też zebrała informacje na temat: fazy prewerbalnej rozwoju języka, koncepcji ontogenezy aktów mowy J. Brunera oraz znaczenia działań przyczyniających się do sukcesywnego zwiększania kompetencji składniowej.

Po obszernej prezentacji „biologicznych, społecznych i psychicznych” (s. 56) determinantów komunikacyjnych zachowań ludzkich dr E. Boksa przystąpiła do omówienia typów neurologicznych dysfunkcji rozwojowych (VI. *Zmienne oblicza autyzmu* – s. 103-141). Rozpoczęła od zasygnalizowania istotnych dla prowadzonych rozważań przesunięć zakresów denotacyjnych nazw zaburzeń autystycznych i, w związku z tym, zmian w ich diagnostyce. Następnie scharakteryzowała schorzenia rzadsze (zespół Hellera, zespół Retta, zaburzenie hiperkinetyczne) oraz te, które występują z wyraźnie większą częstotliwością, czyli: autyzm wczesnodziecięcy i zespół Aspergera. Dwie ostatnie jednostki chorobowe są szczególnie ważne dla prowadzonych przez Habilitantkę badań, stąd właściwe dla podjętego postępowania było zaprezentowanie kryteriów diagnostycznych i opis funkcjonowania mózgu oraz objaśnienie roli uwarunkowań genetycznych u osób z ASD.

Rozdział siódmy (*Koncepcja reorientacji intencji w odniesieniu do rozwoju mowy i języka* – s. 143-152) można, zdaje się, potraktować jako teoretyczną zapowiedź badań własnych. Autorka rozważa w niej filogenetyczny aspekt/rodowód intencji, będącej: „zamiarem komunikacyjnym ukształtowanym na drodze ewolucji, ukierunkowanym na osiągnięcie jawnego lub ukrytego celu, który realizuje się w ontogenezie poprzez język w interakcji społecznej” (s. 145). Rozumiem, że w definicji zaproponowanej przez Habilitantkę *intencja* oznacza ukształtowaną w wyniku ewolucji ZDOLNOŚĆ człowieka do generowania i uświadamiania sobie określonego zamiaru komunikacyjnego, realizowanego w konkretnych interakcjach społecznych m.in. językowo. W wywodzie naukowym unikałbym ponadto stwierdzeń pośrednio wartościujących, jak np.: „Roman Jakobson poszukiwał istoty języka, ja poszukuję istoty komunikacji” (s. 11) czy „Językoznawcy także poświęcili dekady na odkrycie istoty języka i komunikacji, a stanowi ją moim zdaniem – intencja” (s. 150). Jednocześnie nie budzi moich wątpliwości tryb referowania wpływów kultury na sposoby manifestowania intencji.

Segment teoretyczny pracy, pomimo pewnych niedopowiedzeń, ogólnie udanie poprzedza część praktyczną. Składa się ona z dwóch rozdziałów (VIII. *Mechanizm interakcji w procesie diagnozowania osób z podejrzeniem spektrum autyzmu – badania własne* – s. 153-200 oraz IX. *Propozycje wywoływania prewerbalnych zachowań intencyjnych* – s. 201-208), co można interpretować jednak jako niewłaściwą dysproporcję zachodzącą między prezentacją wiedzy znanej a badaniami samodzielnie prowadzonymi przez Habilitantkę. Jej twórczy wkład dotyczy kwestii następująco sformułowanej: „Jakie czynniki mechanizmu interakcji stanowią bazę do rozwoju komunikacji, zanim rozwinię się mowa werbalna, i jak przedstawia się ich rozkład w zaburzeniach ze spektrum autyzmu?” (s. 154). Pytanie to poprzedza stawianą przez dr E. Bokse hipotezę zasadzającą się na przekonaniu, iż: „u osób ze spektrum autyzmu występuje zaburzony filogenetyczny mechanizm interakcji, który blokuje nabywanie kompetencji komunikacyjnych i językowych w ontogenezie” (s. 156). By potwierdzić takie założenie naukowe (pomijające jednakowoż wpływ innych, np. środowiskowych – więc nieprzejmowanych po przodkach – czynników wywołujących powstawanie w ontogenezie uszkodzeń o charakterze neurologicznym), Autorka zaprojektowała i przeprowadziła badania własne. Wzięło w nich udział 300 dzieci z Kielecczyny. Z grupy tej wyłoniono 78 osób w wieku 2-2,5 roku (przeważali chłopcy) z cechami autystycznymi. Następnie członków tej próby poddano (niewolnej od ryzyka subiektywizmu) obserwacji uczestniczącej. Jej celem było sprawdzenie, czy w toku czynności ludycznych ujawnią się zachowania różnicujące autyzm i zespół Aspergera. Zarówno zastosowany test CHAT, jak i obserwacja dzieci w zabawie pozwoliły na wydzielenie dwóch zespołów, wyodrębnionych ze względu na typ schorzenia. Zaslugujący na podkreślenie jest fakt, że opisywane działania miały charakter wielodyscyplinarny. Uwzględniały one osiągnięcia m.in.: logopedii, psychologii, pedagogiki, antropologii, neurologii czy lingwistyki, co pozwoliło spojrzeć na problem szeroko, ale stworzyło też ryzyko dokonywania analiz fragmentarycznych, nie zawsze pogłębionych. Tym właśnie tłumaczyć wypada ograniczony zakres badań *stricte* językowych. Niemniej, naukowe poszukiwania prowadzone przez Habilitantkę dowiodły, że na wynik testu przesiewowego mają wpływ: jakość komunikacji „twarzą w twarz”, „wymiana spojrzeń”, „gest wskazywania palcem” oraz umiejętności naśladowcze, czyli te wszystkie zachowania, które wraz z pojawieniem się sprawności kooperacyjnej przyczyniły się do powstania języka *homo sapiens* i od tego momentu poprzedzają aktywność językową każdej jednostki ludzkiej, także dziecka autystycznego. Trzeba też dodać, że Habilitantka polemizuje z decyzją Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego w sprawie objęcia wspólną nazwą kilku różnych zaburzeń neurologicznych, co, Jej zdaniem, może skutkować ograniczeniem czułości

testów diagnostycznych w kierunku autyzmu – na nowo definiowanego jako: „zaburzenie zachowania i komunikacji spowodowane zakłóceniem filogenetycznego mechanizmu interakcji społecznej” (s. 192-193). Całość opracowania postrzegam jako propozycję ciekawą, choć wymagającą dalszych badań.

* * *

Pozostały dorobek naukowy Habilitantki wyznaczają trzy centra badawcze, które pozostają we współzależności, są komplementarne. Należą do nich: (1) zaburzenia komunikacji o charakterze rozwojowym: dysleksja i spektrum autyzmu, (2) funkcja lokucyjna w mózgowym porażeniu dziecięcym i opóźnionym rozwoju mowy oraz (3) filogeneza i ontogeneza języka. Dr E. Boksa nie jest zatem badaczką zamkniętą w jednym obszarze dociekań, ale z równą uwagą traktuje wszystkie zagadnienia, które są przedmiotem Jej pasji naukowych.

Do pierwszej domeny można zaliczyć m.in. takie publikacje, jak: *Na czym polega systemowa terapia językowa uczniów z dysleksją rozwojową?* (2012); *Koncepcje socjolingwistyczne a język dzieci zagrożonych dysleksją rozwojową* (2012); *Fonem czy sylaba? – przydatność dydaktyczna wybranych elementów metod nauki czytania i pisania w pracy z dzieckiem ryzyka dysleksji* (2012/2013); *Ocena poziomu kompetencji komunikacyjnej „pokolenia Google” z perspektywy nowoczesności i postępu* (2016); *Construction of longer written statements by dyslexic students within the framework of linguistic education- analysis of the semantic structure of the discourse* (2018); *Dysleksja a trudności w czytaniu i pisaniu typu wzrokowego. Głos w dyskusji* (2019); *Ocena poziomów czytania u uczniów szkoły podstawowej* (2019); *O stylach uczenia się osób z dysleksją rozwojową* (2019); *Przyimek i jego użycie w pracach pisemnych osób dyslektycznych* (2021); *Jak przygotować osoby dyslektyczne do rozumienia tekstów prozatorskich? Raport z badań* (2021); a także podoktorską monografię zatytułowaną następująco: *Systemowy trening językowy – STJ-dysleksja. O rozwijaniu kompetencji komunikacyjnej uczniów dyslektycznych w starszych klasach szkoły podstawowej w ramach edukacji polonistycznej* (2019).

W wymienionych tekstach poprawnie omówiono trudności w mówieniu i pisaniu oraz scharakteryzowano główne kierunki prowadzonych na tym polu badań. Podjęto również pomyślną próbę opisaną przyczyn – typowych w dysleksji rozwojowej – zakłóceń kompetencji komunikacyjnej, szczególnie deficytów natury fonologicznej; przedstawiono ponadto socjolingwistyczne uwarunkowania nabywania języka. Co ważne dla praktyki logopedycznej, zaproponowano narzędzie służące diagnozowaniu osób dyslektycznych.

Wiele uwagi poświęcono także poszukiwaniom zależności między doborem metod dydaktycznych, a efektywnym kształtowaniem sprawności komunikacyjnych, zwłaszcza w odniesieniu do uczniów zmagających się z problemami w zakresie mówienia i pisania, ale też rozumienia przekazu – umiejętności niezbędnych dla prawidłowego rozwoju intelektualnego i społecznego jednostki.

Warto przypomnieć, że zasygnalizowane zagadnienia stanowiły tematy licznych wystąpień Habilitantki na konferencjach krajowych i międzynarodowych, zaś pozyskane i zweryfikowane wyniki poszukiwań naukowych zostały uwzględnione we współautorskich podręcznikach. Istotne jest także i to, że rezultaty badań wykorzystywano podczas realizacji kilku projektów badawczych.

Drugi krąg tematyczny dotyczy problemów z połykaniem i oddychaniem jako czynników determinujących (ograniczających) możliwości lokucyjne człowieka. Ustalenia z tego zakresu zostały zamieszczone przede wszystkim w monografii pt. *Dysfagia z perspektywy zaburzeń komunikacji językowej u dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami sprzężonymi* (2016), ale też w tomach opracowanych z A. Michalską i P. Zbrogiem oraz w autorskich i współautorskich artykułach, takich jak: *Diagnoza neurologopedyczna w dysfagii* (2012/2013); *Ślinotok i zaburzenia komunikacji u pacjentów cierpiących na dysfagię* (2016); *Funkcje orofacjalne u dzieci z asymetrią ułożeniową objętych wczesnych interwencją terapeutyczną* (2018); *Perspektywy badań nad normą językową osób z niepełnosprawnościami sprzężonymi* (2018); *Metoda bazalna w terapii u osób starszych* (2020).

W wymienionych publikacjach Habilitantka dzieli się własnymi doświadczeniami nabytymi w trakcie kierowania dwoma programami naukowo-terapeutycznymi („*Dziecko, które dobrze je, dobrze mówi*”, „*Więcej umiem, wiem i rozumiem*”) i uczestniczenia w charakterze wykonawcy w projekcie „*Problematyka komunikacji i jej zakłóceń w polszczyźnie*”. Wieloletnie obserwacje podopiecznych z porażeniem mózgowym (głównie dzieci, rzadziej – pacjentów starszych) pozwoliły dokładniej przyjrzeć się wpływowi dysfagii na sposoby komunikowania się osób z niepełnosprawnościami sprzężonymi, a także lepiej zrozumieć niektóre motoryczne i biomechaniczne aspekty aparatu mowy. Dodajmy również, że z efektami pracy dr E. Boksy są zapoznawani słuchacze studiów podyplomowych z neurologopedii.

Trzeci obszar zainteresowań badawczych koncentruje się wokół zagadnień związanych z filogenezą i ontogenezą języka. Poza monografią – wskazywaną przez Habilitantkę jako główne osiągnięcie naukowe – podejmowane są one także w szeregu artykułów, do których można zaliczyć: *Zakłócenia kompetencji pragmatycznej u dzieci i młodzieży z wadą ciała*

modzelowatego (2015); *Ocena poziomu kompetencji komunikacyjnej „pokolenia Google” z perspektywy nowoczesności i postępu* (2016); *Autyzm jako zaburzenie mechanizmu interakcji społecznej w kontekście działań terapeutycznych* (2018); *Multimodalność komunikacji międzyludzkiej* (2019); *Płotka z perspektywy interakcji językowej* (2019); *Kooperatywne aspekty komunikacji osób podejrzanych o spektrum autyzmu* (2020); „Przyciskanie guzika”, czyli o negacji w komunikacji dziecka ze spektrum autyzmu (2021). Część tekstów powstała w ramach współpracy, by wymienić tu kilka nazwisk: R. Cuprych, M. Biskupska-Kostecka, A. Michalska, J. Sabat, A. Stradomska, J. Wendorff, P.J. Wiktor. Naukowa kooperacja przyniosła kolejny zbiór artykułów: *Jakość życia dzieci i młodzieży z mpdz. Cz. I – Wybrane uwarunkowania społeczno-demograficzne* (2012); *Jakość życia dzieci i młodzieży z mpdz. Cz. II – Wybrane uwarunkowania kliniczne* (2012); *Jakość życia dzieci i młodzieży z mpdz. Cz. III – Rodzinne uwarunkowania społeczno-demograficzne* (2012); *Świadomość obecności problemów zdrowotnych i edukacyjnych uczniów z padaczką – wyniki badań własnych przeprowadzone wśród nauczycieli z terenu województwa świętokrzyskiego* (2012); *Trudności w komunikowaniu się dzieci i młodzieży z mózgowym porażeniem dziecięcym w opinii specjalistów* (2014); *Komunikacja dzieci i młodzieży z mózgowym porażeniem dziecięcym i niepełnosprawnością intelektualną na tle oceny jakości życia* (2020); *Wieloaspektowe podłoże zmian językowo-komunikacyjnych u osób w podeszłym wieku* (2020).

Autorka powyższych publikacji konsekwentnie zgłębia istotę intencji komunikacyjnej, ze szczególnym uwzględnieniem jej roli w kontakcie interpersonalnym. Dr E. Bokse interesuje wykorzystanie teorii interakcji językowej w pracy z osobami, u których stwierdzono zaburzenia komunikacyjne. Habilitantka w swoich badaniach sięga po zdobycze różnych dziedzin naukowych, przekonując, iż podejście interdyscyplinarne pozwala na wypracowanie skutecznego narzędzia przydatnego w diagnozie i terapii deficytów pojawiających się w obszarze szeroko rozumianej wymiany informacji. Próbuje też łączyć zaburzenia komunikacyjne odnotowywane w ontogenezie z antropogenezą, więc i z ewolucją języka.

Na zakończenie należy podkreślić duże odczytanie Habilitantki w polsko- i angielskojęzycznej literaturze przedmiotu. Dr E. Boksa pisze rzeczowo, konkretnie, jej wywody są na ogół przejrzyste, strukturalnie spójne. Częste wyliczenia najistotniejszych elementów z omawianych teorii rodzimych czy obcych, ryciny, zestawienia tabelaryczne, wykresy, umieszczane na końcu niemal każdego rozdziału zapowiedzi treści, które wypełnią

rozdział kolejny – wszystko to porządkuje przekaz i pomaga w jego odbiorze. Docenić też wypada proponowane przez Habilitantkę redefinicje oraz stawiane przez Nią śmiałe tezy badawcze.

KONKLUZJA

Stwierdzam, że dr Ewa Bokska spełnia wymagania stawiane habilitantom. Zgodnie z art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478): „Stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która: 1) posiada stopień doktora; 2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej: a) 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a, lub b) 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopiśmie naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b”. Pomimo zamieszczonych w recenzji uwag polemicznych pozytywnie oceniam całość dorobku naukowego dr Ewy Boksy, w tym monografię pod tytułem *Autyzm jako zaburzenie mechanizmu interakcji społecznej. Od filogenezy do ontogenezy języka*, stanowiącą podstawę starań o stopień doktora habilitowanego.

Przedkładam Komisji Habilitacyjnej, a za jej pośrednictwem Radzie Naukowej Dyscypliny Językoznawstwo Uniwersytetu Gdańskiego, moją **pozytywną opinię**.

.....
dr hab. Leszek Tymiaikin, prof. UMCS

Lublin, 15 czerwca 2022 roku